

OLIIY TA'LIMDA TYUTORLIK FAOLIYATINING MUHIM AHAMIYATI

Nasiba Ramazanova Kadambayevna

Urganch davlat universiteti ijtimoiy-iqtisodiy fanlar fakulteti tyutori

<https://doi.org/10.5281/zenodo.14748020>

Annotatsiya – Ushbu maqolada tyutorlik faoliyatining nechog'lik muhimligi, uning faoliyatining maqsadi va vazifalari, bo'lajak o'qituvchilarni tyutorlik faoliyatiga tayorlashning bosqichlari haqida ilmiy fikr yuritilgan.

Kalit so'zlar – ta'lim, tizim, faoliyat, tyutor, konsepsiya, talaba, o'quv ishi, o'quv reja, seminar, loyiha, muloqot.

Ma'lumki, Prezidentimiz Shavkat Mirziyoyev Miromonovichning 2019-yil 8-oktyabrdagi – O'zbekiston Respublikasi oliy ta'lim tizimini 2030 yilgacha rivojlantirish konsepsiyasini tasdiqlash to'g'risidagi PF5847 – sonli Farmoni imzolandi. “O'zbekiston Respublikasi oliy ta'lim tizimini 2030-yilgacha rivojlantirish konsepsiyasi”da – oliy ta'lim bilan qamrovni kengaytirish, oliy ma'lumotli mutaxassislar tayyorlash sifatini oshirish, fan sohalari bo'yicha professor o'qituvchilarning kasbiy muloqot maydonchalarini yaratish, ta'lim sifatini ta'minlash jarayoniga talabalarni keng jalb etish hamda “tyutorlik” tashkiliy-metodik yordam tizimini joriy etish orqali talabalarning mustaqil ta'lim olish faoliyatini rivojlantirish belgilab qo'yilgan. Qaror ijrosini ta'minlash maqsadida bir qancha tizimli yangilik va o'zgartirishlar shakllantirildi. Ular qatorida 2021 yil 1-sentabrdan boshlab talabalar bilan ishlash bo'yicha “guruh murabbiyi” instituti bekor qilinib, o'rniga talabalar bilan ishlaydigan “tyutorlar” amaliyoti yo'lga qo'yildi. 2021-yil 9-sentyabrda Vazirlar Mahkamasining “Respublika oliy ta'lim muassasalarida talabalarni turar joy bilan qamrab olish darajasini oshirish chora-tadbirlari to'g'risida”gi 563-son qarorining qabul qilinishi ham talaba-yoshlarimizga yaratilayotgan sharoitlarni yanada takomillashtirishga qaratildi. Qarorda – talabalarni arzon, ammo barcha qulayliklarga ega turar-joy bilan ta'minlash; talabalarga tarkibi va xavfsizlik sifati kafolatlangan – sifatli oziq-ovqat mahsulotlarini arzon narxlarda yetkazib berish; bakalavriatning 1-3-kurslari doirasida har 120-150 nafar talabaga 1 ta shtat birligi hisobida «tyutor» lavozimini tayinlash kabi – oliy ta'limda uzoq vaqtdan beri loyihalashtirib kelingan qator tizimli qulaylik va imkoniyatlar belgilandi.

«Tyutor» yangi atamasi nutqimizga ingliz tilidan o'zlashgan bo'lib, u ustoz va murabbiy vazifasini bajaruvchi shaxs ma'nosini ifodalaydi. Tyutor lavozimi 2021-yil 1-sentyabrdan boshlab talabalar bilan ishlash bo'yicha “guruh murabbiyi” instituti bekor qilingach, uning o'rniga talaba-yoshlar bilan ishlovchilar – tyutorlar sifatida tashkil etildi. Mazkur lavozim egasi, tom ma'noda, talabani o'qitish tizimi bilan uzviy bog'lanishini ta'minlovchi; talabada o'quv jarayoni davomida o'z salohiyatini namoyon qilish, o'zini, o'zligini, intilishu dunyoqarashini teran anglash, o'z faoliyatini ongli ravishda nazorat qilish, xatti-harakatlarini tizimli boshqarish borasida to'g'ri qarorlar qabul

qila olish malaka va ko'nikmalarini rivojlantiruvchi shaxs sanaladi. U talabaga har bir faoliyat va harakatlarining oqibatlarini ongli ravishda anglashga, hayotda o'z orzulari ro'yobini ta'minlash yo'llarini topishga ko'maklashadi. Tyutorning faoliyati samarasi talabaning o'qib o'rganishga bo'lgan ichki intilishi kuchayishi va ta'limning samarali jarayonga aylanishi bilan o'lchanadi. Tom ma'noda, oliy ta'lim tizimida ta'limtarbiya jarayonining samaradorligi «professor-o'qituvchi – talaba – tyutor» hamkorligida ta'minlanadi.

Tabiiyki, tyutor lavozimini egallagan oliy ma'lumotli shaxs, ya'ni murabbiy, ustoz, talaba ta'lim olayotgan soha mutaxassisi sifatida pedagogik, psixologik, etik, estetik jihatdan barkamol, o'zligini anglagan, dunyoqarashi keng, sog'lom fikrli, intellektual salohiyatli bo'lishi lozim. Shuning uchun ham tyutorning oylik ish haqi o'qituvchi-stajyorning bazaviy lavozim maoshiga tenglashtirilgan. Oliy ta'lim tizimida ma'naviy-ma'rifiy va ahloqiy-tarbiya, o'quv va o'quv-uslubiy hamda ilm-fan, innovasion va ilmiy-tadqiqot yo'nalishlarida faoliyat olib borishi mo'ljallangan tyutorlar faoliyati dunyo ta'lim tizimi uchun yangilik emas. Manbalarga ko'ra, tyutorlik faoliyatini yo'lga qo'yish dastlab oila bolalariga uylarida xususiy ta'lim berish jarayonida shakllangan va rivojlangan. Keyinchalik bu ommaviy ta'lim tizimiga ko'chgan. Jumladan, qadimgi Yunonistonda ham asosiy ta'lim jarayoniga yordamchi sifatida tyutorlar faoliyati yo'lga qo'yilgan edi. Hozirda dunyoning ko'plab rivojlangan mamlakatlarida tyutorlik xizmatidan foydalaniladi. Hatto ular Yaponiya, Germaniya, Angliya, Fransiya, Finlandiya, Koreya, Rossiya kabi o'nlab mamlakatarda maxsus o'qitiladi, tyutorlar tahsil yakunida diplom olishadi. Masalan, Germaniya, Koreya, Rossiya mamlakatlarida pedagog-xodimlar tayyorlash sohasiga ixtisoslashtirilgan oliygohlarda bakalavr va magistratura bo'yicha maxsus tyutorlik kurslari mavjud. Sivilizatsiya erishgan yurtlarda tyutorlik markazlari va assosiasiyalar faoliyat yuritishini kuzatishimiz mumkin.

Tyutorning lavozim vazifasi asosida boshqa odam(ta'lim oluvchi)ga o'qishni samarali va qiziqarli jarayonga aylantirishga yordam berish mo'ljali turadi. Tyutor bu mo'ljalni ro'yobga chiqarish uchun ham butun guruh bilan, ham individual tarzda ishlashi kerak bo'ladi. **Oliy ta'limda tyutorlar quyidagi lavozim vazifalarini tizimli reja asosida olib boradilar:**

ma'ruzachi tomonidan o'qitilayotgan fanni o'zlashtirishda ta'lim oluvchilarga yordam berish va shu orqali dunyoqarashi endi shakllanayotgan talabani muntazam ilm o'rganishga odatlantirish; talabaning o'qishi va kundalik hayoti o'rtasida muvozanat o'rnatilishini ta'minlash;

talabalarga vaqtini menejment qilish masalalarida ta'sir ko'rsatish; talaba tanlagan soha ilmiga oid qiziqarli, ta'sirli ma'lumotlarga urg'u berish, tanlagan sohasi, kasbiga muhabbat tuyg'ularini tarbiyalash;

talabaning kuchli taraflarini, ichki (yashirin) qobiliyatlarini yuzaga chiqarishga ko'maklashish; talabani o'z kamchiliklari ustida ishlashga o'rgatish; talabalarning bo'sh vaqtlarini mazmunli o'tkazishiga ko'maklash;

talabalarni Vatanga, el-yurtga, milliy qadriyatlarimizga muhabbat ruhida tarbiyalash; talabalarni turli ilmiy to'garaklarga jalb etish va h.k.

Belgilangan vazifalar tyutorlarimizdan yuksak saviya va muntazam mehnatni talab etadi. Oliy ta'lim tizimida tyutorlar faoliyatini yo'lga qo'yish, ularni lavozimga tayinlash bo'yicha tyutorlar oldiga qo'yilgan bir qancha talablar mavjud. Ular quyidagilardan tashkil topgan.

a) Tyutorlar oliy ma'lumotga ega bo'lishi (ilmiy daraja va ilmiy unvonga ega shaxslarga afzalliklar beriladi);

b) 25 yoshdan kichik, 55 yoshdan (ayollar uchun 50 yosh) katta bo'lmasligi;

c) Pedagogik va psixologik, o'quv-tarbiyaviy, o'quv-uslubiy, ta'lim tizimida boshqaruv faoliyati bilan shug'ullangan, yoshlar masalalari va ma'naviy-ma'rifiy yo'nalishda 2 yildan kam bo'lmagan (2 yildan ko'p bo'lganlarga ustuvorlik beriladi) mehnat stajiga ega bo'lishi;

d) Qonunchilik hujjatlariga muvofiq ta'lim berish huquqidan mahrum etilmagan bo'lishi;

e) Namunaviy shaxsiy fazilatlariga – intellekt, madaniyatli, ijodiy, xushmuomalalik, vatanparvarlik va tashabbuskorlik qobiliyatlariga ega bo'lishi, mas'uliyat hissi, mustaqil ish tutish xususiyatlariga ega bo'lishi zarur.

Tyutorlikka nomzodlar Yoshlar masalalari va ma'naviy-ma'rifiy ishlar bo'yicha prorektor tomonidan tajribali, talabalar orasida katta hurmat va e'tibor qozongan, ma'naviy-ma'rifiy va tarbiyaviy ishlar uslubiyati va amaliyotini chuqur anglab yetgan, pedagogik va psixologik bilim va tajribaga ega bo'lgan professor-o'qituvchi va boshqa xodimlar orasidan tanlanib, universitetga ishga qabul qilish bo'yicha komissiyaga taqdim etiladi. Ishga qabul qilish komissiya xulosasiga ko'ra rektor buyrug'i bilan amalga oshiriladi. Tyutorlik faoliyatining markazida talaba turadi. Bu jarayon muayyan shaxsning shaxsiy ehtiyojlari, maqsadlari va sharoitlarini unumli tashkil etish va ta'minlashni o'z ichiga qamrab oladi. Samarali tyutorlik jarayoni aniq yo'nalishlarga va talabalarning ehtiyojlarini qondirish uchun vaqt o'tishi bilan doimiy ravishda tuziladigan va moslanadigan rejaga ega bo'lishlikni talab qiladi. Bir so'z bilan ta'kidlaganda, tyutorlik talabaning o'sishi va rivojlanishiga qaratilgan o'quv hamkorligidir.

O'qituvchilar va tyutorlarning egallagan o'rni bir biridan farq qilsada, talabalarning ta'lim olish jarayonida ikkisi ham birdek muhim ahamiyat kasb etadi. O'qituvchilar – o'quv rejasini ishlab chiqish, darslarni o'tkazish va talabalar faoliyatini baholash uchun mas'uldirlar. O'qituvchilar ham xuddi tyutorlardek o'z o'quvchilari bilan individual aloqa o'rnatadilar, lekin ularning ishi asosan ma'ruzalar va mashg'ulotlar orqali bir guruh o'quvchilar uchun kursni belgilashdan iborat. Tyutorlar – tyutor sifatida ular kursni boshidan mutloq o'zgartirib tashkillashmaydi. Buning o'rniga, tyutorlar o'quvchilarni o'qituvchi bergan yo'nalish bo'yicha yo'naltiradi. Talabaga ta'lim olish, darslarni o'zlashtirish va o'qishlarini boshqarishda yordam beradi. Demak, tyutorlar talabalarni qo'llab-quvvatlash orqali o'z kutgan natijalariga erishishlari mumkin. Tyutor har bir talabaga ularning oliygohdagi tahsili davomida yelkadosh malahatchi, ustoz bo'lishi zarur. Xalqimiz topib e'tirof etganidek, ota-ona farzandni dunyoga keltiruvchi va unga shu dunyo mo'jizalarini ko'rsatuvchi zotlar bo'lsa, ustoz uni fikran ulug'likka eltuvchi, komillik sari yetaklovchi va shu asnoda ikki dunyo saodatidan bahramand etguvchi zotdir.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019 yil 8 oktyabrdagi - O‘zbekiston Respublikasi oliy ta’lim tizimini 2030 yilgacha rivojlantirish konsepsiyasini tasdiqlash to‘g‘risidagi PF 5847 son Farmoni//lex.uz

2. Davlat oliy ta’lim muassasalarida tyutorlik faoliyatini tashkil etish tartibi to‘g‘risidagi “Namunaviy nizom”.

3. Ковалева Т. М. О деятельности тьютора в современном образовательном учреждении // Организация тьюторского сопровождения в образовательном учреждении: содержание, нормирование и стандартизация деятельности тьютора: материалы Всероссийского научно-метод. семинара (Москва, 18–19 мая 2009 г.). М.: АПКиППРО, 2009. 188 с.

4. Елькина О. Ю. Теоретическая модель подготовки будущего учителя к формированию продуктивного опыта младших школьников // Вестник Томского гос. пед. (ТДПУ ахборотномаси). 2007. Вып. 7 (70). С. 23–27.

5. Muhammadovna, O. R. N. (2022). TALABA SHAXSINI INDIVIDUAL RIVOJLANTIRISHDA TYUTORLIK FAOLIYATINING ASOSIY KONSEPTSIYALARI. TA'LIM VA RIVOJLANISH TAHLILI ONLAYN ILMIY JURNALI, 2(12), 144-149.